

متناسب سازی روش‌های آموزش نیایش و پرستش به کودکان با استفاده از مبانی، اصول و روش‌های تربیتی

زهرا حاجی زاده

کارشناسی ارشد روانشناسی تربیتی دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه خلیج فارس بوشهر

چکیده

نیایش و پرستش از نیازهای اساسی بشر است و انسان به صورت فطری به خدا و پرستش او گرایش دارد (شجاعی، عوض‌زاده، رضایی، ۲۰۱۸). نیایش و پرستش در جان آدمی جریان دارد؛ چرا که وقتی خداوند از انسان پرسید آیا من پروردگار شما نیستم؟ انسان به وضوح خداوند را پروردگار خویش خواند و گفت آری (اعراف، ۱۷۲). برای هدایت انسان در جهت فطرت خداپرستانه‌ی او باید حرکت را از دوران کودکی آغاز کنیم؛ همان‌طور که طبق روایات کودک از هفت سالگی تکلیف پذیر می‌شود، می‌توانیم به تعلیم و تربیت اسلامی او بپردازیم (باقری، ۱۴۰۱). در این راستا نوشتار حاضر، کوششی کاربردی-توصیفی است جهت پیش بردن اهداف تعلیم و تربیت اسلامی در زمینه پرورش قوه‌ی نیایش و پرستش در کودکان. مراتب تعلیم نیایش و پرستش، همگام با مبانی، اصول و روش‌های تربیتی است و باتوجه به هدف مدنظر می‌توان تا مراتب دلخواه پیش رفت. در زمینه نیایش و پرستش، مواردی همچون نیایش خداوند با صفاتی که مخصوص خداوند است، تسبیح خداوند از صفاتی که متعلق به پروردگار جهانیان نیست، ستایش یگانگی خداوند، دعا و مناجات، شکرگزاری و تسلیم در برابر امر پروردگار در کانون توجه قرار گرفته‌است. در نهایت نتیجه‌ی تعلیم و تربیت در زمینه نیایش و ستایش به شیوه‌ی اجرا و ابعاد شخصی متفاوت در متریان، بستگی دارد.

کلیدواژه‌ها: نیایش، پرستش، تعلیم و تربیت اسلامی، کودک

مقدمه

نیایش و پرستش چه جایگاهی در زندگی کودکان دارد؟ آیا این موضوع فطری نیاز به تعلیم دارد؟ چگونه و تا چه درجه‌ای می‌توان برای تعلیم و تربیت در جهت روی آوردن کودکان به نیایش اقدام کرد؟ برای پاسخ به این پرسش‌ها ابتدا ذکر این نکته لازم است که شناخت پروردگار یگانه که کامل‌ترین ذات را داراست و کامل‌ترین صفات از آن اوست و منزّه است از هر گونه عیب و نقص، رابطه‌ی او با جهان که آفرینندگی و عطوفت، فیاضیت و رحمانیت است، عکس‌العملی در ما ایجاد می‌کند که در معنای پرستش تعبیر می‌شود (حرعاملی، ۱۴۰۹ق). با این که فطرت آدمی با پرستش خداوند عجین شده‌است اما ممکن است فطرت مورد غفلت واقع شود. از طرفی دوران کودکی، دوره‌ای حیاتی برای شکل دادن به خمیرمایه‌ی آدمی‌ست. از این روست که پیامبر بزرگ اسلام حضرت محمد (ص) می‌فرماید: «دانش در کودکی مانند نقش است بر سنگ» (خلعتبری، حسام‌الدین؛ آقاجعفری، زهرا). نیایش و پرستش مقدمه‌ای است برای آماده سازی کودک؛ آن‌گاه که فرد برای فریضه‌ای واجب چون نماز فراخوانده می‌شود، با آگاهی و بینش عمیق تری خود را برای عبادت پروردگار حاضر می‌بیند. در این راستا شجاعی، عوض‌زاده و رضایی (۲۰۱۸) در کوششی با عنوان پرستش، تعلیم و تربیت و «فلسفه و کودک»، به این نتایج دست یافتند که انسان دارای استعداد‌های مختلفی است و مهم‌ترین جنبه‌ی انسان، بعد ملکوتی و الهی اوست که موجب برتری انسان در سراسر نظام هستی است. یکی از اصلی‌ترین نیازهای روحی بشر و اصیل‌ترین تجلیات روح آدمی، حس پرستش و نیاز به عبادت است. فطرت خداجوی انسان همواره در پی پرستش و نیایش معنوی بوده‌است. به‌این ترتیب، کودکی زمانی طلایی برای مهیا کردن انسان در این زمینه است. آگاهی نداشتن کودکان و بی‌توجهی والدین نسبت به تکالیف عبادی، از مهم‌ترین دلایل اهتمام نوزیدن کودکان به تکالیف عبادی است. این نتایج ارزشمند، انگیزه‌ای است برای تدوین چهارچوبی کاربردی برای تعلیم و تربیت عبادی کودکان و پرکردن جای خالی این مهم در میان پژوهش‌های کودک محور.

جهت تدوین چهارچوب تعلیم و تربیت کودکان در زمینه نیایش و ستایش، براساس مبانی، اصول و روش‌های تعلیم و تربیت اسلامی پیش می‌رویم.

مبنای اول: تأثیر ظاهر بر باطن

باطن همانند فکر و نیت و برخلاف ظاهر که اموری مشهود هستند، قابل مشاهده نیست. ظاهر انسان چه خوب و چه بد، بر باطن تأثیر می‌گذارد (باقری، ۱۴۰۱).

اصل اول: تغییر ظاهر

ظاهر سازی در در تربیت انسان یکی از اصول و قواعد عامه است که اگر به منظور خودنمایی باشد ناپسند است اما اگر در جهت توجه به درون و تحول باطن باشد، پسندیده است (باقری، ۱۴۰۱).

روش‌های تربیتی: براساس اصل تغییر ظاهر روش‌های تربیتی ناظر به تدبیر وضعیت بدنی، سخن و اعمال فرد است. این روش‌ها شامل تلقین به نفس و تحمیل به نفس می‌شود (باقری، ۱۴۰۱).

۱- روش تلقین به نفس:

اشکال تلقین به نفس شامل تلقین قولی، فعلی و قولی - فعلی می‌شود (باقری، ۱۴۰۱). تلقین قولی بیانگر سخنی است که موجب تغییری معین در باطن انسان شود (باقری، ۱۴۰۱). نمونه‌ای از تلقین قولی در کتاب در کتاب فارسی سوم دبستان صفحه‌ی ۱۲۸، آوردن بخشی با عنوان نیایش است. قسمتی از متن نیایش به این شرح است:

حمد بر کردگار یکتا باد * که مرا شوق درس خواندن داد

آشنا کرد چشم من به کتاب * داد توفیق خیرم از هر باب

در سر من هوای درس نهاد * در دل من محبت استاد

ایرج میرزا

همینطور که مشاهده می‌شود، موضوعی که برای نیایش به کارگرفته شده‌است، موضوعی عینی است و دانش آموزان بابت علم‌آموزی در پایان سال تحصیلی از خداوند سپاس‌گزاری می‌کنند. دانش‌آموزان می‌توانند با حفظ و خوانش این بخش به مرحله‌ی تلقین قولی نیایش، نائل آیند.

تلقین فعلی می تواند به شکل تظاهر به فعلی مطلوب که در وجود ما ریشه ندوانیده است (ایجاب) و یا به صورت دور کردن فعلی نامطلوب از خود که آثار آن در وجود ما ریشه دوانیده (سلبی)، ظاهر شود (باقری، ۱۴۰۱). در مطالعات سوم ابتدایی صفحه‌ی ۱۵، دانش آموز یاد می گیرد ابراز محبت فقط به شیوه‌ی کلامی صورت نمی گیرد بلکه برخی رفتارها می تواند نشان دهنده‌ی محبت فرد به خانواده و سایر افراد باشد. بر همین مبنا نگاه کردن به نعمت‌های خداوند، مثلاً نگاه کردن به دریا، بوییدن گل‌ها، قدم زدن در هوای بارانی می تواند پیش زمینه‌ای برای تلقین فعلی نیایش باشد.

همینطور در این آیه‌ی قرآنی (آیه‌ی ۱۶۴ سوره‌ی بقره)، به پیدا کردن نشانه‌های خداوند در آفرینش اشاره شده است:

{إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَالْفُلْكِ الَّتِي تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِمَا يَنْفَعُ النَّاسَ وَمَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ مَاءٍ فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَبَثَّ فِيهَا مِنْ كُلِّ دَابَّةٍ وَتَصْرِيفِ الرِّيَّاحِ وَالسَّحَابِ الْمُسَخَّرِ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ}

راستی که در آفرینش آسمانها و زمین و در پی یکدیگر آمدن شب و روز و کشتیهایی که در دریا روانند با آنچه به مردم سود می رساند و [همچنین] آبی که خدا از آسمان فرو فرستاده و با آن زمین را پس از مردنش زنده گردانیده و در آن هر گونه جنبنده ای پراکنده کرده و [نیز در] گردانیدن بادهای و ابری که میان آسمان و زمین آرمیده است برای گروهی که می اندیشند واقعا نشانه هایی [گویا] وجود دارد (۱۶۴)

تلقین قولی- فعلی به معنای آمیختگی سخن و عمل است (باقری، ۱۴۰۱). بالا بردن دست‌ها به حالت نیایش و ذکر جملاتی از پیش تعیین شده می تواند ترکیبی از تلقین قولی و فعلی نیایش باشد.

مبنای دوم: تأثیر باطن بر ظاهر

ظاهر انسان در باطن او تأثیرگذار است؛ براین مبنا خداوند در تبیین چشم اشکبار مؤمن، دل معرفت یافته‌ی او را گواه می گیرد و برای چشم جامد کافر دل سنگ‌واری او را.

اصل دوم: تحول باطن

همان طور که بیماری، اثر خود را روی ظاهر آشکار می کند و چهره را بی‌رمق نشان می دهد، هرگاه رفتار مطلوبی در ظاهر کسی آشکار نشد از وضعیت درونی اوست و باید به فکر تحول درونی بود (باقری، ۱۴۰۱).

روش‌های تربیتی: در این روش باید به دنبال تحول باطنی فرد باشیم (باقری، ۱۴۰۱).

روش اعطای بینش: در این روش تلاش می شود تلقی فرد از امور تغییر کند تا رفتار و اعمال فرد نیز به تبع آن تحول یابد. بینش، نوعی آگاهی عمیق و گسترده است (باقری، ۱۴۰۱). بنابراین روش باید به کودک آگاهی عمیق و گسترده بدهیم؛ یکی از روش‌های مؤثر آموزش و پرورش کودکان، بهره‌گیری از روش‌های غیرمستقیمی همچون هنر است و اهمیت و جذابیت قصه‌گویی از منظر صاحب‌نظران و متون مختلف، گوشزد شده است (والی، ۱۳۸۶). در این راستا می‌توانید به کتاب قصه‌ی به رنگ آسمان و یا دعای موش کوچولو مراجعه کنید. البته هادی و مربی موفق کسی است که با شناخت کافی از مخاطبان و به مقتضای حال آنان، مطالب خویش را بیان کند. با عده‌ای که اهل منطق و استدلالند، مستدل و عقلانی سخن بگویید، با آنان که جنبه‌ی عاطفیشان غلبه دارد، از راه تحریک عواطف و موعظه سخن بگویند و با اهل مناظره و جدل نیز همچون خودشان برخورد کرده و به بحث بنشینند (رمضانی، نصرآبادی، نوروزی، ۲۰۱۴).

باتوجه به مراحل مذکور، طرح درسی که در ادامه خواهید دید جهت نائل آمدن به این دسته از اهداف تربیتی در زمینه‌ی آموزش نیایش، پیشنهاد می‌شود.

طرح درس تعلیم و تربیت در زمینه نیایش و پرستش کودکان

جدول ۱. طرح درس

مشخصات	موضوع: کارگاه تعلیم نیایش و پرستش	نام درس:	پایه:
	نام آموزگار:	تعداد دانش آموزان:	زمان لازم تدریس:
عنوان	نیایش و پرستش		
هدف کلی	دستیابی به آگاهی و بینش نسبت به نیایش پروردگار		
اهداف رفتاری	۱- دانش آموز صفات مخصوص پروردگار را نام ببرد. ۲- دانش آموز نعمت‌های خداوند را نام ببرد. ۳- دانش آموز در مورد صفات سلبی خداوند توضیح دهد. ۴- دانش آموز بداند تنها خداوند یگانه، پروردگار جهان است. ۵- دانش آموز خود را در برابر پروردگار تسلیم ببیند. ۶- دانش آموز اهمیت و شیوه‌ی دعا کردن را توضیح دهد. ۷- دانش آموز پروردگار را با صفاتی که مخصوص اوست ستایش کند. ۸- دانش آموز بابت نعمت‌های خداوند شکرگزار باشد. ۹- دانش آموز تسبیح خداوند را بگوید. ۱۰- دانش آموز خداوند را به یگانگی ستایش کند. ۱۱- دانش آموز برای نیایش پروردگار احساس نیاز کند. ۱۲- دانش آموز دعا‌های خود را با پروردگار در میان بگذارد. ۱۳- دانش آموز علاقه و محبت قلبی به پروردگار و نیایش او پیدا کند.		
ابزارهای آموزشی	رایانه و فناوری آموزشی، مژیک، تابلو، کاغذ، مداد، تنگ، ساعت شنی و ...		
روش‌های آموزشی	بارش فکری، فعالیت گروهی، پرسش و پاسخ، سخنرانی		
ایجاد انگیزه	شاد و با نشاط وارد کلاس می‌شویم. سخنان را با این بیت آغاز می‌کنیم: به نام آنکه جان را فکرت آموخت * چراغ دل به نور جان برافروخت (شیخ محمود شبستری، گلشن راز، فارسی ششم دبستان) یا این بیت: به نام خداوند رنگین کمان * خداوند بخشنده‌ی مهربان خداوند سنجاقک رنگ‌رنگ * خداوند پروانه‌های قشنگ (سیده رضوانه فرشاد، فارسی سوم دبستان) بعد از سلام و احوال پرسی؛ معلم: امروز می‌خواهیم از نیایش دعوت کنیم به کلاس ما بیاید، شما هم دوست دارید؟ (در صورتی که مخاطبان مونث باشند و در غیر این صورت «واژه‌ی نیایش» را به کار می‌بریم). دانش آموزان: نیایش کیست؟ / بله / چطور؟ / ... معلم: پس منتظر باشید. لطفاً دو به دو روبه‌روی یکدیگر بنشینید و سعی کنید هر کدام یک صفت خوب از دوستان بگویید، سپس بابت یک اتفاق خوب که دوستان برایتان رقم زده است از او تشکر کنید، حالا دوست خود را بابت نداشتن یک صفت بد (مثلاً حسادت)، تحسین کنید. در این لحظه آموزگار ویدیوی نیایش را پخش می‌کند.		

ارزشیابی ورودی و تشخیصی	معلم: دوستان من، به نظر شما نیایشی که به کلاس ما می آید یک دختر است؟ دانش آموز: نیایش می تواند اسم دختر باشد اما منظور شما این نبود. معلم: پس نیایش به چه معناست؟ دانش آموز: نماز خواندن معلم: نیایش فقط به این معناست؟ دانش آموز: خیر معانی دیگری هم دارد (دانش آموزان را راهنمایی می کنیم تا معانی دیگر را پیدا کنند).
ارائه درس	دانشتنی های معلم در مورد صفات ثبوتیه و سلبیه ی خداوند بی شک مهم ترین موضوعی که در شریعت اسلام مورد توجه است، خداوند متعال و کسب معرفت نسبت به ذات مقدس پروردگار است. این موضوع مهم توجه اندیشمندان مسلمان را بیش از سایر مسائل به خود معطوف کرده است و باید گفت مهم ترین دغدغه ی فکری متفکران جهان اسلام، از آغاز ظهور اسلام تا کنون بوده است. یکی از موضوعات مهم در باب معرفت الهی، بررسی صفات حق تعالی است؛ چراکه از مهم ترین ابزار کسب معرفت شناخت صفات باری تعالی است. بحث از صفات خداوند متعال در آن حد از اهمیت قرار دارد که تقریباً عموم مشرب ها و فرق فکری اسلامی بخش عمده ای از مباحثشان را درباره ی نحوه ی اتصاف خداوند متعال به صفات اختصاص داده اند و عمدتاً صفات باری تعالی را به صفات ثبوتیه و سلبیه تقسیم کرده اند (جان پور دشتی، ۲۰۱۵). ارائه ی این بخش به منظور آشنایی کودکان با صفات مخصوص خداوند، جهت ستایش خداوند با این صفات است؛ همچنین آشنایی کودکان با صفاتی که پروردگار از آن ها مبرا است، جهت تسبیح خداوند انجام می شود. ارائه ی موضوع ستایش خداوند با صفات مخصوص او؛ تسبیح خداوند از صفات سلبیه برای آموزش صفات سلبیه و ثبوتیه ی خداوند، تعدادی از صفات سلبیه و ثبوتیه را انتخاب می کنیم، هر کدام را در تکه ای کاغذ می نویسیم و در یک تنگ می ریزیم. سپس از هر کدام از دانش آموزان می خواهیم یک کاغذ را بردارد و جمله ی زیر را با به کاربردن آن صفت، کامل کند. بخشنده: خدای مهربان..... (خدای مهربان، بخشنده است). و یا از بین کلمات به هم ریخته، یکی را حذف کند و با مابقی جمله بسازد؛ به این صورت: خدا - مهربان - است - نیست دانش آموزان با تکمیل جملات پی می برند که خداوند صفاتی را داراست و از برخی صفات مبرا است. در این میان می توانیم تسبیحات اربعه ی نماز را برای کودکان بخوانیم و معنا کنیم تا نمونه ای از این مبحث را در نماز ببینند. ارزشیابی تکوینی ۲: کلمات به هم ریخته را در جدول مرتب کنید. مهربان، بخشنده، نیازمند، عادل، ظالم، بخیل

جدول ۲. کلمات به هم ریخته

خداوند را با این صفات ستایش می کنیم.	خداوند این ویژگی ها را ندارد (تسبیح).

دانشتنی های معلم در مورد شکرگزاری

شکر یکی از مهمترین مفاهیم دینی و در عین حال از پر بسامدترین اصطلاحاتی است که در جای جای متون روایی و کتب عرفانی موجود بوده و جایگاه ویژه ای در پرستش الهی و تعالی معنوی بشر دارد. از این رو این مفهوم از وجهی ملازمت عمیق با بندگی و عبادت آدمی دارد. آنچه مسلم است در سخنانی که از صوفیه در کتب عرفانی مطرح است هریک از آنان به اقتضای حال و مقام و مشارب عرفانی خود، نگرش خاصی به مفهوم شکر دارند. یکی از نکات قابل توجه در اندیشه مولوی لزوم شکرگزاری بنده در همه احوال می باشد که هم هنگام وقوع نعمت و هم هنگام بلا را شامل می گردد (فرحانی زاده، ۱۳۹۵).

شکر سه گونه است: ۱- شکر قلبی و آن تصوّر نعمت است، ۲- شکر زبانی یعنی ثنا و ستایش بر نعمت دهنده، ۳- شکر سایر اعضاء بدن یعنی پاداش نعمت دادن به اندازه استحقاق و شایستگی اش (راغب اصفهانی، ۴۷۳۱ ش؛ قرشی، ۴۱۴۲ ق).

ارائه ی مفهوم شکرگزاری

معلم: دوستان خوب من، این ویدیو را تماشا کنید؛ (پس از پایان ویدیوی شکرگزاری می پرسیم این ویدیو چه مفهومی داشت و در مورد چه بود؟)

دانش آموز: شکرگزاری

معلم: دختران در ویدیو بابت چه چیزهایی شکرگزاری می کردند؟

دانش آموز: نعمت بندگی و سایر نعمت های خداوند.

معلم: دوستان من، چشمان خود را ببندید (یکی از نعمات خداوند را تصویرسازی می کنیم)؛ لب ساحل ایستاده اید و نسیمی خنک صورتتان را نوازش می کند، صدای جوش و خروش دریا به گوشتان می رسد، بوی دریا را عمیقاً استشمام می کنید. موج ها به سمتتان حرکت می کنند و با لبخندی دلنشین روبه عقب می روید تا خیس نشوید. حالا دوست دارید دستتان را با آب شور دریا بشویید، دستان خود را در آب دریا فرو می برید و موج آرام دریا را روی دستان خود احساس می کنید. این احساس خوب و ناب شما را به یاد خالق بخشنده ی این نعمات می اندازد. حالا در قلب خود بخشندگی و مهربانی خداوند را تصور می کنید و به آرامی چشمانتان را می گشایید (شکرگزاری قلبی)؛ برگرفته از ذهن آگاهی مبتنی بر کاهش استرس، تصور یک مکان آرام (سالترمن، ۲۰۱۴)

معلم: حالا بابت نعمت خداوند از او تشکر کنید و جمله ی خود را بیان کنید (شکرگزاری زبانی).

معلم: دوستان من، حالا بیندیشید که برای بهره مندی درست از این نعمت چه کارهایی می توانید انجام دهید؟ از امروز تصمیم بگیرید که نهایت تلاش خود را بکنید.

ارزشیابی تکوینی ۱: از دانش‌آموزان می‌خواهیم هر کلام یکی از نعمت‌های خداوند را در زندگی خود، روی یک کاغذ یادداشت کنند و سپس نوشته‌ها را روی تخته می‌چسبانیم و یکی یکی می‌خوانیم. این روش موجب می‌شود دانش‌آموزان بدانند موارد زیادی جهت شکرگزاری وجود دارد که شاید به چشم آن‌ها نیامده‌است. همچنین می‌دانند محتوای شکرگزاری‌ها متفاوت خواهد بود.

دانستنی‌های معلم در مورد مفهوم دعا

دعا، ساده‌ترین و صمیمانه‌ترین رابطه‌ی انسان با خداست. دعا، در خواست مخلوق از خالق برای رفع نیازهای مادی و معنوی است و به شکل فردی و اجتماعی انجام می‌گیرد. واژه‌ی دعا به همراه مشتقات آن دویست و پانزده بار در قرآن به کار رفته است. دعایی که با رعایت آداب و شرایط آن خوانده شود، به اجابت نزدیکتر است. داشتن اخلاص، بیان شکر، صلوات فرستادن بر پیامبر (ص) و خانواده‌ی او، عمل نمودن کنار دعا، رعایت تقوا، حضور در مکان‌ها و زمان‌های خاص، ارتباط همیشگی با خدا داشتن، اظهار ندامت از گناهان و خشوع قلبی از شرایط پرداختن به دعاست. در بیانات امام علی (ع) در نهج البلاغه بحث دعا جایگاه مهمی دارد و در خطبه‌ها و نامه‌ها و نیز در سخنان حکمت‌آمیز آن حضرت، به روشنی جلوه می‌نماید. در خطبه‌های ۲۳، ۹۹ و ۶۴ شاخص‌ترین دعا‌های امام علی (ع) متجلی است که در آن‌ها همنشینی با سعادتمندان، سلامتی در دین داری و عدم طغیان در برابر خداوند با دریافت نعمت‌ها را می‌خواهد. امام علی (ع) دعا را دوست داشتنی‌ترین کارها، نزد خدا می‌داند و آن را سلاح اولیا و کلید پیروزی برمی‌شمرد. خدا در قرآن از دعا به عنوان عبادت یاد می‌نماید و می‌فرماید: مرا بخوانید تا شما را اجابت کنم. بحث دعا در سوره‌های قرآن از جمله: سوره‌ی بقره آیه‌ی ۱۸۶، سوره‌ی ق آیه‌ی ۱۶، سوره‌ی فاطر آیه‌ی ۱۵، سوره‌ی نور آیه‌ی ۳۷ و در بسیاری از آیات و سوره‌های دیگر بازتاب گسترده‌ای یافته است. انسان هر قدم که با دعا به سوی خدا بر می‌دارد، راه‌های تازه‌تری برای پیشرفت معنوی او یافت می‌شود و درهای پیروزی به رویش گشاده می‌گردد. دعا به همراه عمل صالح و انجام واجبات و ترک محرمات، انسان را به سوی صراط مستقیم الهی می‌رساند. انسان با عمل به احکام دین، پله‌های ترقی معنوی و تکامل را می‌پیماید و با الگو گرفتن از چهارده معصوم (ع)، توفیق هدایت و بندگی درگاه الهی را نصیب خود می‌نماید و در رستگاری را به روی خود می‌گشاید (جهان‌پنده، ۱۳۹۷).

ارائه‌ی مفهوم دعا

معلم: دوستان خوبم، خرگوش کوچولو در چاله افتاده، هیچکس نیست که به او کمک کند؛ به نظر شما خرگوش کوچولو به چه چیزی فکر می‌کند (اقتباسی از cbt کودکان).
دانش‌آموز: کاش کسی باشد که به من کمک کند؛ کاش بتوانم راهی برای خارج شدن از چاله پیدا کنم.
معلم: به نظر شما خرگوش کوچولو چه چیزی به خدا می‌گوید؟
دانش‌آموز: می‌گوید خدای مهربانم، به من کمک کن که از چاله در بیایم.
معلم: وای اینجا را ببینید، با وزش باد یک شاخه درخت در چاله افتاد؛ به نظر شما خرگوش کوچولو چکار می‌کند؟
دانش‌آموز: به کمک شاخه، از چاله بیرون می‌آید.
معلم: بعد به خدا چه می‌گوید؟

دانش آموز: می گوید خدایا شکر که به من کمک کردی.
معلم: خرگوش کوچولو برای بیرون آمدن از چاله فقط از خدا کمک خواست و بعد گوشه‌ای نشست و تماشا کرد؟
دانش آموز: نه، خودش هم تلاش کرد و با شاخه بیرون پرید.
معلم: دوستان من یکی دیگر از راه‌های نیایش با خداوند دعا کردن است، مثل زمانی که می‌گویید خدا کند امروز باران بیاید؛ خدایا امیدوارم در آزمون موفق شوم و ... ما در دعاهايمان با خداوند صحبت می‌کنیم و گاهی خواسته‌هايمان را بیان می‌کنیم. اما با توجه به آیاتی از سوره‌ی نجم باید بدانیم که:

وَأَنْ لَّيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى ﴿٣٩﴾
و اینکه برای انسان جز حاصل تلاش او نیست (۳۹)

وَأَنْ سَعْيُهُ سَوْفَ يَرَى ﴿٤٠﴾
و [نتیجه] کوشش او به زودی دیده خواهد شد (۴۰)
و در نهایت:

وَأَنْ إِلَى رَبِّكَ الْمُنْتَهَى ﴿٤٢﴾
و اینکه پایان [کار] به سوی پروردگار توست (۴۲)
وَأَنَّهُ هُوَ أَضْحَكَ وَأَبْكَى ﴿٤٣﴾
و هم اوست که می‌خنداند و می‌گریاند (۴۳)

دانشت‌های معلم در مورد یگانگی خداوند

دانشمند متفکر و اهل بحث که اهل تحقیق و تفحص در مسایل کلی علمی است، می‌داند که مسأله توحید در عین اینکه مسأله ساده و فطری است، از همه مسایل علمی دقیق‌تر و تصور و درک آن دشوارتر است، چون در افقی قرار دارد که از افق سایر مسایل علمی و افکار افراد عادی بلندتر است. این اختلاف درک و تفکر در طرز تلقی و تفسیر یکتایی حضرت حق از همه جا روشن‌تر است. وجود فطرت توحیدی از طرفی و آشنا نبودن با معارف صحیح دین از طرف دیگر، عده‌ای از انسان‌ها را بر آن داشته تا برای قانع ساختن فطرت خود تلاش کنند که به وادی شرک و بت‌پرستی نیفتند و یا اینکه روی به بت‌خانه و خدایان دروغین نهاده و خدا را فراموش کنند. آیات قرآنی انسان‌ها را دعوت می‌کند که خدایان دروغین را رها ساخته و روی به درگاه خدای یگانه و منزّه از هر گونه نقص بیاورند (یثربی، ۱۳۸۸).

احد به معنای یگانگی و بی‌همتایی و توحید به معنای یگانه دانستن خداوند متعال است و موحد کسی است که این معنا را برای خداوند یگانه تصدیق می‌کند که سوره اخلاص آئینه تمام‌نمای این معرفت محوری است (طباطبایی، ۱۳۷۵)

ارائه‌ی موضوع یگانگی خداوند

معلم: دوستان من، خوب به این شعر گوش دهید.

من از کجا بدونم خدا فقط یه دونه است؟
اگر خدا دوتا بود همه چی ناجور می شد
دقت و نظم و ترتیب از این جهان دور می شد
خدای اول می گفت: خورشید باید بتابه
خدای دوم می گفت: خورشید باید بخوابه
خدای اول می گفت: دونه بزن جوونه
خدای دوم می گفت: دونه بمون تو خونه
اگر خدا دوتا بود همه چی جابه‌جا بود
پرنده توی دریا ماهی توی هوا بود
خدا فقط یه دونه خدای مهربونه
دوستش داریم یه دنیا خودش اینو می دونه

شاعر: خانم رودابه حمزه‌ای

معلم: به نظر شما موضوع اصلی این شعر در مورد چه چیزی بود؟
دانش‌آموز: خداوند، یکتاست.

دانستنی‌های معلم در مورد مفهوم تسلیم

آیت‌الله سید محسن حسینی طهرانی، در جلسه‌ای با عنوان "ابوحمزه‌ی ثمالی سال ۱۴۲۳ جلد ۱۴: وظیفه‌ی سالک تسلیم بودن در برابر اراده و مشیت الهی"، بیاناتی داشتند که به صورت خلاصه بیان می‌کنم: وقتی یک مصیبتی برای بعضی انسان‌ها پیدا می‌شود چه می‌گویند؟ وقتی یک ابتلائی پیدا می‌شود آن‌ها چه می‌گویند؟ می‌گویند صبر نکنیم چه کنیم؟ اگر تحمل نکنیم چکار کنیم؟ چاره‌ای جز صبر نداریم و آدم باید صبر کند و این نگرش وجود دارد. اما آیا در زمان وفور نعمت به اندازه‌ی کافی شکرگزاری می‌کند؟ زندگی ترکیبی از بلا و فراخ است و برای همه‌ی انسان‌ها این موضوع صدق می‌کند. بلکه انسان در برابر برخی مسائل اختیاری ندارد، اما در برابر مواردی که اختیار دارد چه؟ گاهی مشکلات ما بر اثر انتخاب اشتباه خودمان است. انسان نمی‌تواند برای همه‌ی خواسته‌های خود بنشیند و فقط دعا کند و انتظار توفیق داشته باشد. کار امروز را نباید به فردا موکول کنیم و باید اکنون را برای حرکت دریابیم.

در بحث رضا و تسلیم که ارزشی متعالی است، دریافت این نکته که وضع و حالتی از سوی خدا برای او «مقرر» شده، بسیار مهم است. چه بسا برخی از امور و اوضاع، نتیجه تنبلی و بیکاری و بی‌عاری و سهل‌انگاری باشد، یا برخی از محرومیت‌ها و ناکامی‌ها، پیامد ظلم و اجحاف و حق‌کشی دیگران باشد. این‌ها را نباید به حساب مقدرات الهی گذاشت و به آن‌ها رضا داد و گامی برای رفع ظلم برداشت. ظلم‌پذیری با «رضا به تقدیر الهی» فرق دارد. مسلمان، اگر مورد تعدی قرار گرفت باید از خودش دفاع و رفع ستم کند؛ اگر بیمار شد، برای درمان باید به پزشک

مراجعه کند؛ اگر تنگدست بود و مشکل معیشتی داشت، باید به فرموده خدا و رسول، در پی تلاش مقدس برای تأمین معاش برود، نه آنکه ذلت پذیری و تحمل رنج بیماری و سختی‌های فقر و فلاکت خود را به حساب مقام رضا و تسلیم بگذارد و بگوید من به قضای الهی راضی‌ام، چون معلوم نیست وضعیتی که دارد، همان خواسته و مقدر الهی باشد. پس بازگشت سخن به آن جاست که وقتی علی‌رغم همه تلاش‌ها در محدوده توان خویش، وضعی داشت که روشن شد خدا چنین خواسته است، به خواسته الهی تن دهد و گله‌مند نباشد و چون از همه حکمت‌ها و مصلحت‌ها اطلاع ندارد، با دل سپردن به قضای الهی و پذیرش آنچه او خواسته است، به امنیت روانی وطمأنینه روحی می‌رسد و این جلوه‌ای از ولایت‌پذیری نسبت به پروردگار است که مولای همه است (محدثی، ۱۳۸۹). معلم: دوستان خوب من، من یک کلمه روی تخته می‌نویسم و از شما می‌خواهم یک کلمه برای آن مثال بزنید که برعکس کلمه‌ی من باشد (و یکی پس از دیگری کلمات مختلف را مثال می‌زنیم).

معلم: دوستان خوب من، آیا هنگامی که خورشید از مغرب غروب می‌کند، وقتی می‌خواهیم نگران این هستیم که فردا که بیدار شویم ممکن است خورشید طلوع نکرده باشد؟ دانش‌آموز: خیر / مگر می‌شود؟ / خورشید طلوع خواهد کرد؛ چه نگران باشیم و چه نباشیم. معلم: چه چیزی باعث می‌شود به طلوع دوباره‌ی خورشید امیدوار باشیم؟ دانش‌آموز: خدای مهربان خورشید را این‌گونه خلق کرده است. معلم: ممکن است کسی خورشید را بدزد و ما هیچ وقت خورشید را نبینیم؟ دانش‌آموز: خیر نمی‌شود. معلم: این یعنی شما به خداوند اعتماد دارید که همیشه خورشید با امر او از مشرق طلوع می‌کند و از مغرب، غروب می‌کند (ممکن است دانش‌آموزان در مورد کسوف کجکاو شوند که آن را هم به قوانینی که خداوند برای طبیعت قرار داده است ربط می‌دهیم).

دوستان خوب من، کلماتی که من بعد از غروب مثال زدم، مشکلات دنیای ما هستند. ما انسان‌ها دوست داریم مشکلات خود را حل کنیم مثلاً از بیماری به سمت سلامتی برویم و تلاش کنیم که سختی‌ها را حل کنیم و به سمت آسانی حرکت کنیم. خداوند در آیه‌ی ۶۰ سوره غافر می‌فرماید: {وَقَالَ رَبُّكُمْ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ}؛ بنابراین ما باید برای خواسته‌ها و اهداف خود از خداوند طلب یاری کنیم و به او اعتماد کنیم. همان‌طور که به دندانپزشک خود اعتماد می‌کنیم تا کار خودش را انجام دهد؛ اما خودمان هم دست از تلاش برنمی‌داریم و مسواک زدن و مراقبت از دندان را رها نمی‌کنیم. بنابراین وقتی با مشکلی روبه‌رو می‌شویم ابتدا باید آن را بپذیریم تا خواسته و هدف خود را مشخص کنیم. باید از خداوند طلب یاری کنیم و به فکر راه‌حل باشیم؛ تلاش ما به معنای پیروزی حتمی نیست اما ممکن است در زمینه‌ی دستیابی به نتیجه‌ی مطلوب کمک کننده باشد. ما مثل خلبان هستیم؛ یک خلبان حتی اگر با یک طوفان شدید روبه‌رو شود و بداند شانس کمی برای نجات دادن هواپیما و سرنشینان دارد، وظیفه دارد تمام تلاش و مهارت خود را برای نجات خود و سرنشینان به کار ببرد با این‌که مشکل را پذیرفته است. این پذیرفتن به معنای تسلیم بودن در برابر خواست خداوند داناست که به او اعتماد داریم و می‌دانیم همیشه همراه ماست.

همچنین می‌توانیم از تمثیل ساعت شنی استفاده کنیم به این‌صورت که می‌گوییم وقتی ساعت شنی را برمی‌گردانیم، وضعیت تغییر می‌کند و مثل قبل نمی‌ماند، کار و تلاش ما هم مثل برگرداندن ساعت است و وقتی با اعتماد به خداوند که آرامش‌بخش است، همراه می‌شود نتیجه می‌دهد و اینکه نتیجه هرچه باشد، پذیرفتنی است زیرا خداوند، ما و تلاشمان را می‌بیند و همانطور که خداوند در آیه ۲۱۶ سوره ی بقره می‌فرماید: {عَسَىٰ أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ وَعَسَىٰ أَنْ تُحِبُّوا شَيْئًا وَهُوَ شَرٌّ لَّكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ} خداوند از چیزهایی آگاه است که ما نمی‌دانیم پس به امر پروردگار اعتماد می‌کنیم.	
 شکل ۱. صورت‌های نیایش پروردگار	جمع بندی
۱- یک نقاشی بکشید و چندتا از نعمت‌های زندگی خود را در آن نشان دهید. ۲- سیب‌هایی که روی هر یک از آن‌ها یک صفت نوشته شده است را از روی کاربرگ ۱ برش بزنید و سیب‌هایی که حاوی صفات خداوند هستند را روی درخت سبز کاربرگ ۲ بچسبانید. ۳- نامه‌ای تشکر آمیز به یک دوست (می‌تواند عضو خانواده باشد) بنویسید و نامه را به او هدیه دهید.	تکالیف

مبنای سوم: ظهور تدریجی شاکله

اعمال و رفتارها (ظاهر) و افکار و نیت (باطن) در تأثیر و تأثر باهم قرار دارند و در نتیجه‌ی این تأثیر و تأثرهای پیوسته و مستمر، لایه‌ی زیرین باطن شکل می‌گیرد. یعنی ویژگی‌هایی در اعماق وجود انسان به‌وجود می‌آید و شکل و طرحی در ضمیر انسان پدیدار می‌شود که در فرهنگ قرآن به آن شاکله می‌گویند (باقری، ۱۴۰۱).

اصل سوم: مداومت و محافظت بر عمل

یک دستورالعمل کلی که می‌تواند در ایجاد شاکله مطلوب و یا از بین بردن شاکله نامطلوب موثر باشد اصل مداومت و محافظت بر عمل است. مداومت ناظر به کمیت عمل و محافظت ناظر بر کیفیت عمل و مواظبت و مراعات شرایط و ضوابط عمل (چه ظاهری و چه باطنی) است (باقری، ۱۴۰۱).

روش های تربیتی:

روش فریضه سازی: این روش از ویژگی های ادیان الهی است و فریضه، حکمی است که انجام آن واجب است و تعطیل بردار نیست (باقری، ۱۴۰۱). به عنوان مثال در دین ما نماز به عنوان عملی واجب معرفی می شود. می توانیم از همین موضوع ایده بگیریم و با ارائه ی جدولی، نیایش روزانه ی کودک را ترتیب دهیم.

جدول ۳. برنامه ریزی برای نیایش

روزهای هفته	مدت زمان نیایش	موضوع نیایش	محتوای نیایش	شرح احساس پس از نیایش
شنبه		ستایش خداوند به صفاتی که مخصوص اوست		
یک شنبه		شکرگزاری		
دوشنبه		تسبیح خداوند		
سه شنبه		دعا و مناجات		
چهارشنبه		ابراز تسلیم در برابر خداوند		
پنج شنبه		شکرگزاری		
جمعه		ستایش یگانگی خداوند		

همانطور که مشاهده می شود، در عین حال که کودک برای خود برنامه ای منظم جهت نیایش دارد، در انتخاب محتوای هربخش آزادی عمل کافی دارد.

روش محاسبه ی نفس: محاسبه ی نفس یعنی ارزیابی اعمال و نیت های پنهان در آن ها (باقری، ۱۴۰۱). در پایان هر روز و همچنین هر هفته، کودک با بررسی بخش های مختلف جدول عملکرد خود را ارزیابی می کند.

مبنای چهارم: تأثیر شرایط برانسان

انسان ها در مواجهه با وضعیت های زمانی و مکانی مختلف و شرایط اجتماعی مختلف در معرض حالات، احساسات، افکار و رفتارهای گوناگون قرار می گیرند. از این رو هرگاه فردی در جمعی معین رفت و آمد کند، کم کم شبیه آن جمع می شود (باقری، ۱۴۰۱). بخش قابل توجهی از رفتارها و مهارت های کلامی و اجتماعی کودکان و نوجوانان صرفاً از طریق مشاهده رفتار والدین و مربیان و همسالان به وجود می آید. هر قدر الگوهای رفتار بزرگسالان به خصوص والدین در خانواده، برای کودکان و نوجوانان مطلوب تر و محبوب تر باشد، میزان تاثیر پذیری بیشتر و پایدارتر می شود. بچه ها رفتار الگوهای مطلوب شان را بسیار دوست دارند و مایل هستند که همانند سازی کنند و رفتاری همانند رفتار الگوی خود داشته باشند. روان شناسان تربیتی به این نتیجه رسیده اند که یادگیری اساس رفتار آدمی را تشکیل می دهد. یادگیری غیرمستقیم و ضمنی یا مشاهده، پایدارترین و موثرترین نوع یادگیری است که در این میان بیشترین نقش بر عهده الگوهای رفتاری است. یادگیری در تاثیر شخصیتی الگوها و در شکل گیری رفتار و منش کودکان و نوجوانان فوق العاده، چشم گیر است، به ویژه برای کودکان پیش دبستانی و به خصوص دبستانی که در کنار خانواده ها با الگوهای رفتاری دیگری همچون معلمان روبه رو می شوند (خرم آبادی و شاهرضایی، ۱۳۹۳).

اصل چهارم: اصلاح شرایط

اصلاح شرایط بیانگر آن است که برای از بین بردن یا ایجاد بعضی از حالات و رفتارها باید شرایط محیطی را تغییر داد.

روش های تربیتی:

روش زمینه سازی: باتوجه به این که شرایط و موقعیت های مختلف تأثیرات متفاوتی در شکل دهی حالات و اعمال انسان ایجا می کند، انتخاب و تنظیم مناسب زمینه ها و شرایط، امکان شکل دهی های مطلوب را فراهم می کند (باقری، ۱۴۰۱). با بررسی

جدول نیایش، باید کمیت و کیفیت عملکرد در هر روز را بسنجیم و سپس جدولی برای شناسایی عوامل مرتبط با کاهش و یا افزایش رفتار ترتیب دهیم.

جدول ۴. عوامل مرتبط با افزایش و کاهش رفتار

عوامل مرتبط با افزایش رفتار	عوامل مرتبط با کاهش رفتار
۱- احساس خوبی از نیایش روزانه پیدا کردم. ۲- نیایش روزانه باعث شد بیشتر به نعمت‌ها توجه کنم بنابراین در روزهای بعد نیز تکرار کردم. ۳- ...	۱- استرس آزمون فردا اجازه نمی‌دهد برای نیایش تمرکز کنم. ۲- نتوانستم روی نعمت‌ها تمرکز کنم. ۳- مادرم معتقد است به جای صرف وقت برای این موضوعات بهتر است کتاب‌های درسی را مطالعه کنم.

روش تغییر موقعیت: شرایط مختلف زمانی، مکانی و اجتماعی تأثیرات متفاوتی بر انسان می‌گذارند؛ به همین دلیل برای ایجاد حالات مطلوب در انسان باید روابط فرد را با این شرایط تغییر داد (باقری، ۱۴۰۱). با تحلیل مناسب جدول‌ها می‌توانیم برخی علل محیطی را تعدیل کنیم.

مبنای پنجم: مقاومت و تأثیرگذاری بر شرایط

ضمن این‌که انسان می‌تواند از شرایط تأثیر بپذیرد اما در برابر شرایط، بی‌اراده نیست و قدرت ایستادگی و حتی تأثیرگذاری بر شرایط را دارد (باقری، ۱۴۰۱).

اصل پنجم: مسئولیت

انسان می‌تواند در برابر شرایط مقاومت کند و حتی بر شرایط تأثیرگذار باشد. باید فرد را چنان تربیت کرد که به جای پیروی از رفتارهای بیرونی از الزام درونی پیروی کند؛ به پیروی از الزام درونی، احساس مسئولیت یا احساس تکلیف می‌گوییم (باقری، ۱۴۰۱).

روش‌های تربیتی:

روش مواجهه با نتایج اعمال: در این روش فرد به دلیل حب ذات، وقتی می‌بیند انجام عملی برایش مضر است یا فایده‌ای برای او ندارد، نسبت به انجام عمل یا ترک آن انگیزه و الزام درونی می‌یابد (باقری، ۱۴۰۱). در همین راستا وقتی کودک ببیند انجام روزانه‌ی نیایش برای او سودمند است و یا احساس خوبی در او ایجاد می‌کند، تصمیم به ادامه‌ی مسیر می‌گیرد. یکی از انگیزه‌هایی که موجب شده تا انسان به پرستش بپردازد، این بوده که انسان در عشق و پرستش، شور و امید و حرکت و تلاش می‌بیند؛ چراکه از بدو تاریخ دریافته که عشق و پرستش به زندگی شور و معنا می‌بخشد و او را به سوی کار و فعالیت می‌کشاند (شجاعی، عوض‌زاده، رضایی، ۲۰۱۸).

مبنای ششم: جذبه‌ی حسن و احسان

هرچه باعث سرور و رغبت و کشش در انسان شود را می‌توان حسن نامید. اگر حسن را از طریقی غیر از حسن ظاهری (زیبایی) و به شکل باطنی دریافت کردیم، یعنی باطن عمل را زیبا دیدیم، حسن معنای خوبی (حسنة) می‌دهد. حسن و احسان هر دو برانسان تأثیرگذارند و قدرشناسی و تواضع را در انسان به‌وجود می‌آورند (باقری، ۱۴۰۱).

اصل ششم: آراستگی

روابط میان مربی و متربی و هرآنچه در این رابطه عرضه می‌شود باید وضعیتی آراسته و رغبت‌برانگیز داشته باشد (باقری، ۱۴۰۱).

روش‌های تربیتی:

روش آراستن ظاهر: ظاهر مربی باید در عین سادگی، آراسته باشد (باقری، ۱۴۰۱). آراستگی از اموری است که در روابط اجتماعی و ارتباط انسانها با یکدیگر بسیار تأثیرگذار است، و یکی از مهمترین عوامل در جذب یا دفع افراد از

یکدیگر است. (رمضانی، نصرآبادی، نوروزی، ۲۰۱۴). بنابراین از آنجا که در راهبری و تربیت نیاز به ارتباط‌گیری مستقیم با مخاطب و تربی وجود دارد، آراستگی هادی و مربی، از ویژگی‌های ضروری برای او است (رمضانی، نصرآبادی، نوروزی، ۲۰۱۴).

روش‌تربیین کلام: کلام آینده‌ی معانی و مفاهیم است و کلام و واژه‌ی نامناسب می‌تواند تأثیر منفی بر معنا داشته‌باشد (باقری، ۱۴۰۱).

نتیجه‌گیری

نیایش و پرستش پروردگار از فطرت آدمی نشئت می‌گیرد اما همین که فطرت انسان خفته بماند، آدمی نیازی را که در زمینه نیایش معنوی در خود احساس می‌کند، در عالم جست و جو می‌کند. گاه پول و ثروت را می‌پرستد و گاهی انسان‌های دیگر را معبود خود می‌یابد. این نیاز فرونمی‌نشیند مگر آن‌که انسان از خواب غفلت بیدار شود و به فطرت خود رجوع کند. کودکان در کم‌ترین فاصله‌ی زمانی از دوران بی‌آلایشی نوزادی خود هستند و بهترین زمان برای آشنایی کودک با سبک و سیاق نیایش پروردگار، همین دوران کودکی است. همان‌طور که انسان به صورت غریزی به غذا احتیاج دارد اما آداب غذا خوردن را از بزرگ‌ترها می‌آموزد؛ با تعلیم و تربیت، به شیوه‌ی صحیح می‌توان به نیازی همچون نیایش پرداخت. این تعبیر ساده، گرچه برهانی کامل نیست اما قابل اتکاست و پرسش انسان را در این باره که «چه نیازی است آن‌چه که در ذات آدمی موجود است، با آموزش همراه شود؟» پاسخ می‌دهد. نماز جلوه‌ای است از ستایش خداوند که اگر بخواهیم کودکانمان نماز را نماد عشق بی‌وصف و دوطرفه‌ی خود و پروردگار ببینند باید زمینه و بستر مناسبی برای این امر مهیا کنیم. نیایش فقط یک نیاز یا در جلوه‌ی نماز، فقط یک فریضه‌ی واجب نیست بلکه آثار مطلوب بسیاری را برای فرد به ارمغان می‌آورد. احساس خوب نیایش، شناخت، آگاهی و بینش و محتوای نیایش را می‌توانیم به بهترین شیوه برای کودکان به ارمغان بیاوریم پیش از آن‌که کودک نیاز خود را به سمت و سوی دیگری سوق دهد. عشق و امید بی‌وصف انسان، توجه به نعمت‌ها، چنگ زدن به ریسمان محکم تدبیر پروردگار، آرامش دعا و تسکین انسان از داشتن پناهگاهی استوار، از آثار نیایش پروردگار جهانیان خواهد بود. هر انسانی با توجه به معیارهایی، مراتبی از نیایش را طی می‌کند و والدین و معلمان به عنوان مربیان برتر کودک در روشن ساختن مسیر و همراهی، وظیفه‌ی مهمی دارند.

منابع

۱. باقری، خ. (۱۳۹۵). نگاهی دوباره به تربیت اسلامی، چاپ چهلیم، انتشارات مدرسه: تهران.
۲. جهان‌دیده، م. (۱۳۹۷). دعا و نیایش راهی به سوی پیشرفت و تکامل معنوی انسان (با تکیه بر قرآن و نهج ابلاغه)، دوازدهمین کنگره ملی پیشگامان پیشرفت: تهران.
۳. حرعاملی، م. (۱۴۰۲ ق). تفصیل وسائل الشیعه الی تحصیل مسائل الشریعه. دار احیاء التراث العربی: بیروت.
۴. خلعتبری، ح.، آقاجعفری، ز. ارزیابی اهداف برنامه آموزش فلسفه به کودکان از دیدگاه تفکر در اندیشه اسلامی، مجله فلسفه و کودک، ش ۵۰، ص ۴۵.
۵. راغب اصفهانی، ح. (۱۳۸۳). ترجمه و تحقیق مفردات الفاظ قرآن. المکتبه المرتضویه لاحیاء آثار الجعفریه: تهران.
۶. رمضانی، ب.، نصرآبادی، ح.، نوروزی، ر. (۲۰۱۴). واکاوی ویژگی‌های مربی، در خطابات مستقیم قرآن کریم به پیامبر اکرم (ص). پژوهش‌های اجتماعی/اسلامی، ۱۰۳ (۲۰)، ۸۳-۱۰۶.
۷. شجاعی، م.، عوض‌زاده، ا.، رضایی، ص. (۲۰۱۸). پرستش، تعلیم و تربیت و «فلسفه و کودک». فلسفه و کودک، ۱۷ (۵)، ۳۷-۵۰.
۸. فارسی سوم ابتدایی، ص ۱۲۸.
۹. فرحانی‌زاده، م. (۱۳۹۵). تجلی شکرگزاری در اشعار مولوی. کنفرانس بین‌المللی ادبیات و زبان‌شناسی.

۱۰. قرآن کریم.
 ۱۱. قرشی بنایی، ع. قاموس قرآن. (۱۴۱۲ق). دار الکتب الاسلامیه : تهران.
 ۱۲. محدثی، ج. (۱۳۸۹). رضا و تسلیم. فرهنگ کوثر، شماره ۸۲، ۲۸-۳۳.
 ۱۳. مطالعات اجتماعی سوم ابتدایی، ص ۱۲۸.
 ۱۴. مطالعات اجتماعی سوم ابتدایی، ص ۱۵.
 ۱۵. والی، آ. (۱۳۸۶). قصه گویی، روشی مؤثر در آموزش مفاهیم پیچیده‌ی علم پزشکی. (۱)۷. ۱۶۰-۱۵۵.
16. Saltzman, A. (2004). *Still Quiet Place: Mindfulness for young children*. Audio CD contains many